

NOTISER

¶ Vid Nordens folkhögskola och Institut anordnas den 2–4 juni ett symposium kring den finländske filosofen G H von Wright, "Samtidens framsteg – och förfall: om von Wrights kulturkritik". Medverkande är Mats Persson (idéhistoria, Uppsala), Lars-Henrik Schmidt (idéhistoria, Århus), Bengt Molander (filosofi, Göteborg), Knut-Erik Tranøy (filosofi, Oslo), och troligtvis huvudpersonen själv. För vidare information, kontakta Jan Sjunnesson, Nordens Biskops-Arnö, 746 93 Bålsta, tel 0171-522 60.

¶ *FILOSOFEN, ett svenskt e-postnät för filosofer.*

Med detta nät kommer du att kunna stå i kontakt med många forskare, lärare, doktorander och studenter i filosofi, vetenskapsteori, idé- och lärdomshistoria m m vid Sveriges universitet och högskolor. Nätet är tänkt som en kanal för diskussion, anmälningar och annat informationsutbyte mellan deltagarna. Du kan vända dig till FILOSOFEN med frågor, litteraturtips, annonsering om gästforskare och konferenser, recensioner, idéer som du vill ha snabb respons på, kritiska reflexioner, etc. Men inläggen bör helst inte vara längre än högst ett par sidor.

Vill du anmäla dig till nätet skriver du till listserv@listserv.liu.se med endast följande meddelande: "subscribe FILOSOFEN <ditt namn och institution>". På en rad, utan radbrytning. Därefter får du en bekräftelse och vidare instruktioner inom ett par minuter. Du kan också lämna nätet närsomhelst, om du exempelvis är borta och inte vill ha din postlåda överfull. Har du synpunkter eller frågor, så hör av dig till igno@tema.liu.se (013-282220) eller janpe@tema.liu.se (013-282316).

Ingemar Nordin & Jan Perselli

¶ *Bennets idiosynkrasier*

Det är ett inte helt ovanligt fenomen att bokrecensioner mer speglar recensentens idiosynkrasier än den bok som recenserar. Christian Bennet har recenserat min bok *Logik, en introduktion* (Studentlitteratur

1993) i *Filosofisk tidskrift* 4/94, och hans långa recension är ännu ett exempel på detta. Nu brukar svenska filosofer ha svårt att säga något positivt om varandra i skrift, så jag är inte förvånad att Bennet ogillar min bok. *De gustibus non est dis-*

putandum. Men då hans presentation av min bok är ägnad att grovt vilseleda Filosofisk tidskrifts läsare, är några korrigeringar nödvändiga.

Min bok är ju en grundbok som syftar till att på ett roande sätt lära ut *modus ponens* och andra grundläggande logiska metoder på förstaterminsnivå, inte ännu ett försök att presentera metalogiken med optimal elegans för en läsekrets av metalogiker. Det står klart att Bennets intressen ligger åt det metalogiska hållet – inget ont i det, naturligtvis – och troligen därför har han läst min bok med påtagligt ointresse utom på några punkter, där hans energi plötsligt mobiliserats av att jag råkat tangerat hans intresseområden. Detta har jag i huvudsak råkat göra i några uttalat populärvetenskapligt hållna avsnitt.

Det tydligaste exemplet på Bennets oförmåga att anlägga ett vettigt perspektiv på boken har man i att han ägnar 63% (!) av hela sin recensions textmassa (417 rader) åt att kommentera ett kort kapitel sist i boken. Detta avsnitt i Bennets recension, bär rubriken "metalogik" och Filosofisk tidskrifts oskyldiga läsare måste här bibringas uppfattningen att jag författat århundradets märkligaste lärobok i metalogik, när det enda jag gjort varit att i ett avslutande essäistiskt kapitel försökt att emulera von Wrights *Logik, filosofi och språk* via en kåserande filosofihistorisk översikt. Bennet recenserar detta kapitel på blodigt allvar som gjorde det anspråk på att

vara en ekvivalent till Mendelson på 15 sidor. Han analyserar bl a gravallvarligt en skissartad framställning kring Gödel som gjorde den anspråk på att formellt bevisa någonting. Milda makter!

Som författare är man förstås alltid intresserad av konstruktiv kritik. När man skalat bort Bennets mer ointressanta påpekanden, som det att min bok skulle sakna tillämpningsresonemang (helt fel), eller de ibland besynnerliga typografiska klagomålen, och en omotiverad övertolkning av en mening i ett kapitel som skissar några huvudidéer i predikatlogikens semantik, återstår att jag i en renodlad essä gjort mig skyldig till formuleringar om Cantors bevis som förvisso är alltför förenklade och därmed bokstavligen tolkade är felaktiga. Det är dock fråga om en liten detalj i bokens periferi, låt vara att upptäckta fel givetvis bör rättas i nya upplagor.

Bennet har alltså på inget vis lyckats påvisa att min bok inte kan användas inom elementär logikundervisning. Hans slutsats följer inte ur hans premisser. Boken har också i olika versioner använts i logikundervisning vid flera svenska universitet under ett femtontal år, och oavsett de invändningar som kan riktas emot den så har den varit instrumentellt framgångsrik i att lära några tusen studenter elementär logik. Helt värdelös kan den således knappast vara.

Bertil Mårtensson

¶ Bra läroböcker i filosofihistoria växer inte på träd. Nu finns emellertid en nyligen översatt sådan tillgänglig på svenska, nämligen *Filosofins historia* av D W Hamlyn, Thales 1995. Översättare är professorn i teoretisk filosofi i Lund, Bengt Hansson.

¶ En ny volym i Tidens idéserie har nyligen utkommit. Volym 7 i serien har titeln *Ideér, om ägande*, och den innehåller artiklar av Felix Cohen, Tony Honoré, Gerald Cohen, Robert Goodin, Peter Karlen, Edwin Hettinger, Mark Suchman och Thomas Grey. Introduktioner har skrivits av Sven Ove Hansson, docent i teoretisk filosofi i Uppsala, som också är redaktör för hela serien.

¶ Lennart Olausson har redigerat en volym med titeln *Idéhistoriens egenheter. Teori- och metodfrågor inom idéhistorien*, Symposion 1994. Peder Thalén har disputerat i teologi på avhandlingen *Den profana kulturens Gud. Perspektiv på Ingemar Hedenius uppgörelse med den kristna traditionen*, Nya Doxa 1994.

¶ I Ray Monks utmärkta bok *Ludwig Wittgenstein. Geniets plikt* (Daidalos, 1994) citeras bland annat följande passus ur protokollet för Moral Science Club i Cambridge den 29 november 1912: "Mr Wittgenstein höll ett föredrag under rubriken "Vad är filosofi?". Föredraget varade i endast cirka 4 minuter och slog det tidigare rekordet, som innehades av mr Tye, med nära två minuter. Filosofi definierades som alla de primitiva satsen som av de olika vetenskaperna antas vara sanna utan bevis. Denna def. diskuterades livligt, men det fanns ingen allmän tendens att godta den. Diskussionen höll sig väl till saken, och ordföranden ansåg det inte nödvändigt att ingripa särskilt mycket."

Några sidor därefter citeras ett

stycke ur David Pinsents dagbok den 15 maj 1913. Den handlar om en episod som inträffade när Wittgenstein ansåg att han måste förbättra sin koncentrationsförmåga och trodde att detta skulle kunna ske genom hypnos utförd av en viss Dr Rogers. "Så när han befinner sig i trans är det meningen att Rogers skall ställa vissa frågor till honom om detaljer i logiken som Wittgenstein ännu inte är riktigt klar över, (– vissa osäkra punkter som ingen ännu har lyckats klargöra): och Witt: hoppas att han då skall kunna se klart. Det verkar som ett vanvettigt projekt! Witt: har gått för att bli hypnotiserad två gånger – men inte förrän i slutet av andra mötet lyckades Rogers få honom att somna: men då lyckades han så grundligt att det tog en halvtimme

att väcka honom helt igen. Witt: säger att han var vid medvetande hela tiden – kunde höra Rogers tala – men absolut utan vilja eller kraft: kunde inte begripa vad som sades till honom – kunde inte göra några muskelansträngningar – kände sig precis som om han hade fått bedövning. Han kände sig mycket dåsig en hel timme efter att han lämnat Rogers. På det hela taget är det en underbar historia.”

En annan historia som Monk återger kommer från Paul Engelman. Den illustrerar den stora skillnad i livsinställning som troligen var en av orsakerna till den brytning som inträffade mellan Wittgenstein och Bertrand Russell år 1922; Russell ansåg att man borde försöka förbättra världen, medan Wittgenstein ansåg att man i stället borde förbättra sig själv. Engelman skriver: ”När Russell på tjugotalet vill grunda eller gå med i en ’Världsorganisation för Fred och Frihet’ eller någonting liknande, tillrättavisade Wittgenstein honom så strängt att Russell sade: ’Ja, jag förmodar att du hellre skulle grunda en Världsorganisation för Krig och Slaveri’, vilket Wittgenstein passionerat instämde i: ’Ja, hellre det, hellre det!’.”

Russell och Wittgenstein hade ju tidigare stått mycket nära varandra, och bland annat hade Russell under en period betraktat Wittgenstein som sin efterträdare när det gällde att lösa svåra problem i logik och matematikens filosofi, problem som

var för svåra för Russell själv. Under senare år var Russell mera kritisk och avståndstagande. Monk skriver t ex följande om Russells inställning till Wittgensteins sätt att agera under diskussionerna på Moral Science Club på 40-talet. ”Hans [Wittgensteins] dominerande sätt på dessa möten sågs med ogillande av andra filosofer i Cambridge (i synnerhet Broad och Russell), liksom av många gästföreläsare. När Karl Popper den 26 oktober [1946] höll ett anförande över frågan ’Finns det filosofiska problem?’, utspelade sig ett gräl som sedermera har blivit mycket omtalat. Poppers ämne, liksom hans sätt att behandla det, hade valts i avsikt att provocera Wittgenstein (eftersom Popper ansåg att denne förnekade existensen av filosofiska problem). Och han blev verkligen provocerad, men exakt på vilket sätt har gått förlorat i legendens dimmor. Det har berättats historier om hur Popper och Wittgenstein råkade i slagsmål med varandra, beväpnade med varsin eldgaffel. I sin självbiografi avlivar Popper detta rykte men ersätter det med en annan historia, vars detaljer har ifrågasatts av vissa av dem som var med den gången. Enligt Popper råkade han och Wittgenstein in i ett livligt replikskifte som handlade om huruvida det fanns filosofiska problem eller inte, och han tog som exempel frågan om moralreglernas giltighet. Wittgenstein, som hela tiden hade lekt med en eldgaffel, reste sig då upp med

eldgaffeln i handen och krävde att få ett exempel på en moralregel. 'Att inte hota gästföreläsare med eldgafflar', svarade Popper, varpå Wittgenstein rusade ut ur rummet. Russell deltog i mötet och uttalade sin sympati med Popper. En annan skidring av grälet ger vid handen att Popper och Wittgenstein anklagade varandra för att förvirra begreppen, ända tills Wittgenstein ursinnig rusade ut och Russell ropade efter honom: 'Wittgenstein, det är du som skapar den här förvirringen'."

En filosof som däremot hade mycket höga tankar om Wittgen-

stein var Elisabeth Anscombe. Monk skriver: "Vid årets [1947] slut hade hon blivit en av Wittgensteins närmaste vänner och en av de studenter han trodde mest på, ett undantag från hans allmänna ogillande av kvinnliga akademiker och i synnerhet kvinnliga filosofer. Hon blev faktiskt upphöjd till en sorts man, och Wittgenstein kallade henne tillgivet 'gamle gosse'. 'Tack gode Gud att vi har blivit av med kvinnorna!' sade han till henne vid en föreläsning, efter att till sin glädje ha upptäckt att inga (andra) kvinnliga studenter var närvarande."

¶ I förra numret av Filosofisk tidskrift påpekade Michael Azár att: "Det gäller för hela den poststrukturalistiska strömningen att det just är *språket* som skall analyseras – oavsett om det gäller ontologiska, epistemologiska eller makteoretiska frågeställningar". Om Azár har rätt, så föreligger med andra ord en betydande likhet mellan poststrukturalism och så kallad analytisk filosofi.

¶ *Överens om koherens*

En vanlig invändning mot koherensläran är att det kan finnas oförenliga men lika koherenta system av åsikter. I sin artikel "Koherens och epistemiskt rättfärdigande" i nummer 1/95 av *Filosofisk Tidskrift* hävdar Torbjörn Tännsjö att denna invändning är irrelevant.

Tännsjö resonerar ungefär på följande sätt: Om en åsikt "stämmer överens" med en persons övriga åsikter, dvs med vad hon i övrigt tror är *sant*, så är det förnuftigt för henne att acceptera den, givet att hon vill ha sanna och undvika falska åsikter. Och om det är förnuftigt

för henne att acceptera en åsikt givet denna målsättning, så är åsikten välgrundad för henne. Koherensläran säger just att en åsikt är välgrundad för en person om den "stämmer överens" med hennes övriga åsikter. Därför är denna lära rimlig.

Några ytterligare resonemang som skulle visa att koherens "leder till sanning" eller utgör "ett argument för sanning" behövs inte. Att oförenliga system kan vara lika koherenta visar bara att olika åsikter kan vara välgrundade för olika personer. Med andra ord, det kan vara förnuftigt för A att acceptera

en viss åsikt, givet vad A i övrigt tror är sant, trots att det vore oförnuftigt för B, eftersom B har andra åsikter. Det är ingenting konstigt med det.

Allt detta är utmärkt. Bara en liten petig detalj: I motsats till det intryck man kan få när man läser Tännsjös artikel har jag aldrig hävdad att invändningen är relevant! Mitt "medgivande" av att invändningen är irrelevant är i själva ver-

ket ett viktigt led i mitt försök att bemöta den, och är inte mer parentetiskt än att det förekommer i avhandlingens *Abstract*. Dessutom ägnas ett helt avsnitt åt att försvara denna uppfattning, med resonemang som liknar Tännsjös (sektion 5.2.2 – A coherentist suggestion). Att jag *också* anser att invändningens *hållbarhet* kan diskuteras är en helt annan historia.

Folke Tersman

¶ I Aftonbladet den 15/1 kunde man läsa följande notis om hur en teknologisk uppfinning kan lösa ett moraliskt problem: "Påven har accepterat spermadonation, men problemet har varit sättet att frambringa säden. Nu har man funnit en moraliskt acceptabel lösning: en vibrerande maskin fästes på testiklarna. Ett katolskt universitet i Rom har testat anordningen på 17 tappra frivilliga, och resultatet har sammanfattats med att sperman kan avges utan erotiska förnimmelser. National Catholic Reporter kallar detta ett stort medicinskt genombrott, eftersom det innebär ett 'moraliskt alternativ till masturbation'. Äntligen!"

¶ *Är det etiskt försvarbart att bedriva tillämpad etik?*

I Filosofisk tidskrift nr 1 och nr 4 1993 diskuterade Per Sundström och Torbjörn Tännsjö hur tillämpad etik skall bedrivas. De berörde dock inte frågan om det etiskt acceptabla i att bedriva tillämpad etik. Enligt Tännsjö kan tillämpad etik bedrivas på två sätt: (A) i syfte att beskriva, systematisera och i viss mån kritisera föreställningar om rätt och fel som vid en viss tidpunkt är i svang, eller (B) i syfte att finna kategoriska svar på frågor om rätt och fel handlande inom hälso- och sjukvården.

Tännsjö hävdar att B är intressantare än A. Sundström verkar för-

svara A. Det framgår dock inte klart av ovanstående texter om följande ingår i B: (C) Resultaten från B används i rådgivande syfte, t ex för att ge vårdpersonal vägledning.

Jag utgår här från att C ingår i tillämpad etik av formen B. I denna korta kommentar vill jag fästa uppmärksamheten på att tillämpad etik enligt B + C kan vara tvivelaktig ur etisk synpunkt. Jag skall göra detta främst genom en jämförelse med ett exempel från den förebyggande medicinen.

Antag följande påhittade situation. Vi vet inte med säkerhet vad som orsakar *plötslig spädbarnsdöd*. Vi vet därför inte heller hur det skall

förebyggas. Vi vet t ex inte om barnet bör ligga på rygg eller på mage i sängen. Två empiriska undersökningar visar att det bör ligga på mage. Två andra empiriska undersökningar visar att det bör ligga på rygg. Undersökningarna är av samma kvalitet.

Antag också att vi i denna situation har tre läkare som betar sig på olika sätt inför föräldrars och vårdpersonals oroliga frågor om bästa sätt att placera spädbarnen.

Läkaren 1 tar fasta på de undersökningar som stöder ryggläget. Han meddelar föräldrar och vårdpersonal att vetenskapliga undersökningar visar att ryggläget är det rätta. Han ger rådet att barnet bör ligga på rygg. Han känner till de andra två undersökningarna men förtiger medvetet resultaten från dessa.

Läkaren 2 har arbetat som barnläkare i 30 år. Hon är starkt övertygad om att magläget är det rätta. Hela hennes erfarenhet säger henne detta. Hon rekommenderar därför att barnen förvaras liggande på mage i sängen. Hon är medveten om de fyra undersökningarna, men ägnar dem föga uppmärksamhet. Hon nämner dem heller inte för dem som ber om råd. Undersökningarna ger ju ingen vägledning. Den personliga övertygelsen bygger inte på t ex personliga statistiska iakttagelser.

Läkaren 3 ger inget definitivt råd. Han förklarar varför. De vetenskapliga undersökningarna ger inga

entydiga anvisningar och det råder ingen konsensus bland expertisen. Han ger endast allmänna råd om god omvårdnad.

Beteendena hos läkarna 1 och 3 är väl ganska lätta att bedöma ur etisk synvinkel. Läkaren 1 undanhåller medvetet information, och han utsätter barn för stora risker – hans anvisningar kan ju vara felaktiga. Läkarens handlande torde vara etiskt oförsvarligt enligt flera etiska teorier.

Läkaren 3 undanhåller ingen information och han ger inga riskabla råd. (Är det mindre riskabelt att inte ge råd?) Han uppträder på ett sätt som troligen betraktas som etiskt acceptabelt i flera etiska system.

Vad skall vi då säga om läkaren 2? Hon undanhåller information och hon utsätter barnen för stora risker. Det är därför rimligt att hon placeras i samma kategori som den förste läkaren, dvs hennes handlande kan betraktas som oetiskt enligt flera etiska system.

Läkaren 2:s beteende är det intressanta här därför att det i väsentliga avseenden liknar etikerns. Både för läkaren i detta fall, och för etikern som bedriver tillämplad etik enligt B + C, gäller att: (i) avgörande vetenskapligt eller filosofiskt stöd för en viss ståndpunkt saknas, (ii) det råder ingen konsensus om vilken ståndpunkt som är den rätta, och (iii) beslut eller råd är grundade i en personlig övertygelse.

Att det går att framföra goda skäl

för en viss etisk teori utesluter inte att den yttersta grunden för accepterandet av teorin (eller de goda skälen) är den personliga värderingen eller övertygelsen. (Är det annorlunda inom den empiriska vetenskapen?)

Etikern som bedriver tillämpad etik enligt B + C handlar troligtvis på samma sätt som läkaren nr 2. Han eller hon informerar inte om att det finns andra etiska synsätt, som kan ge helt andra anvisningar. Den teori han eller hon använder kan senare visa sig vara felaktig. Etikern riskerar därför att anvisa handlingar som är oetiska. Att anvisa handlingar som är oetiska måste väl betecknas som oetiskt i alla etiska

system. Detsamma gäller att riskera att anvisa oetiska handlingar.

Tännsjö rekommenderar Sundström att "fortsätta sitt sökande efter rimliga etiska principer att tillämpa i konkreta fall". Vad innebär det nu att *finna* en princip? Kanske innebär det att jag blivit övertygad om att en teori är riktig efter att t ex ha uppnått "reflective equilibrium". Med andra ord efter att ha konstaterat att teorin är i överensstämmelse med mina intuitioner, dvs med min personliga övertygelse. Jag har här ställt mig skeptisk till att detta är en tillräcklig grund för att på ett etiskt försvarbart sätt bedriva tillämpad etik enligt B inklusive C.

Per-Erik Liss, Linköping

¶ Detta att vi alla kommer att dö förr eller senare är ju något som de flesta av oss tror på utan att anfäktas av särskilt starka skeptiska tvivel. (Därvid får man dock bortse från den icke ovanliga föreställningen att det så kallade jordelivet för åtminstone en del av oss kommer att åtföljas av ett evigt liv på annan plats, oklart vilken.) Vi kommer alltså att dö. Men på senare tid har även detta antagande faktiskt börjat ifrågasättas. Folk blir äldre och äldre. Svensk befolkningsstatistik visar enligt SvD den 10/2 -95 att dödligheten bland personer över 80 år har sjunkit under hela 1900-talet. "Vi blir äldre, och de äldsta blir också friskare". Och det räcker inte med detta. SvD har faktiskt här gjort ett verkligt scoop. De har luskat fram en nyhet som slår alla andra med flera hästlängder. Tidningen formulerar den på följande sätt: "Efter 85 minskar faktiskt risken att dö ju äldre vi blir". Vänta bara tills livförsäkringsbolagen får reda på detta!

Medarbetare i detta nummer av *Filosofisk tidskrift*: Mats Furberg är professor i teoretisk filosofi i Göteborg, Pär Segerdahl har doktorerat i teoretisk filosofi i Uppsala, Hans Rosing är universitetslektor i filosofi vid Åbo Akademi, Staffan Carlshamre är universitetslektor i teoretisk filosofi i Stockholm, Åsa Carlson är doktorand i praktisk filosofi i Stockholm och Björn Eriksson är universitetslektor i praktisk filosofi i Stockholm.